

TROLLERI MED GAMLA TROFEER

HJ nr 2i:10.

"Rivna fanor, segerstecken" — erövrade i gångna seklers krig — finns i flera tusental i Nordiska museets källarlokalerna. Denna trofésamling, som i sitt slag är en av de finaste i världen, har genomgått sällsamma öden. Till en början förvarades den i rustkammaren, där den enligt Karl XI:s uppgift höll på att multna bort och fördäras av ohyra. Under Karl XII:s tid gjorde Nikodemus Tessin d. y. upp ritningar till en monumentalbyggnad nere vid Strömmen, där de ärorika krigsbytena skulle ställas upp. Poltavaslaget kom emellan och stoppade projektet, och under den följande tiden befann sig trofeerna på ständig förflyttning. Palatset Makalös, Fredrikshov och Orangeriet i Kungsträdgården var stationer på deras lidandes väg.

År 1817 överfördes trofeerna under ett väldigt militärt uppbåd till Ridderholmskyrkan för att som orden löd "utgöra en värdig prydnad kring de konungars och fältherrars vilorum, genom vilkas vishet och tapperhet de fordom erövrades". Här fullbordades förstörelsen för många av dem. Fanorna multnade av fukten i den oeldade kyrkan. Upphängningen frestade på det sköra tyget, och i de stora troféknippen i gravvalven pågick en ständig förruttnelse.

Med ett kortare avbrott fick trofeerna stanna kvar i det svenska Pantheon till år 1906, då den värdade och halvt förmultnande samlingen — inalles 3 768 fanor, standar och tomta stänger samt 1 558 lans-, fästnings- och örlogsflaggor, vimplar och gösar — deponerades i Livrustkammaren. Sedan år 1937 står Statens trofésamling under överinseende av en nämnd med vetenskaplig expertis till sitt förfogande.

Medan trofeerna tidigare uppfattades som nationella relikier, symboler för svenskt mannamod och dådkraft, betraktar man dem numera som ett ytterst värdefullt kulturhistoriskt material. Det är i den egenkapen som de nu är föremål för en förnämlig konservering och ingående studier av våra museimän.

Nämnden för Statens trofésamling utställer just nu i Livrustkammaren två nykonserverade kompanifanor, som inte bör förbigås av de intresserade. Bara formatet är imponerande — cirka 2,5 x 3 meter — och till fanorna hörde numera stympta

Arkeängeln Mikael stormar fram på denna gamla ryska kompanifana.

de fanstänger, som säkert inte underskred fyra meter i längd. Till hjälp för de arma fanbärarna hade både tyg och stänger gjorts lätta. Tyget består av ett enkelt lager taft, och stängen är ihålig. Allt är av utomordentlig kvalitet, försäkrar vår lärde ciceron, doktor Arne Danielsson.

Båda fanorna har bibliska motiv. Den ena föreställer jungfru Maria, svävande som en förbedjerska över Kreml, som med sina kupoler, slottstinnar och stagade kors ligger som ett andra Jerusalem under hennes fötter. Ur ett moln skymtar Guds hand. Den okände konstnären har här, som doktor Danielsson funnit, sökt återge Psaltarens ord: "Herren hjälper sin smorda och hörer honom i sin heliga himmel. Hans högra hand hjälper väldeligen". Ur nötta ryska bokstäver under detta praktfulla hantverk av målning och in-tarsiasömnad läser han den halvt utplånade ryska texten: "År 7198 (1699) december 18 på befällning av storfurstarna Ivan Alexejevitsch och Peter Alexejevitsch (senare Peter den store), Stora och Lilla Rysslands självhärskare."

Det stillsamma och innerliga motivet på denna fana är rakt motsatt tankegången på den andra fana, där en kraftfull ryttargestalt nästan spränger sig ut ur ramen. "Arkestrategen Mikael, skräckinjagande härförare" står det på duken, och denne änglarnas furste bär också alla de attribut som han utrustats med i Uppenbarelseboken. En regnbåge är spänd över hans huvud. Räkenskapsboken, som han för på domedagen, bär han i handen. Han stöter i sin basun och kastar rökelsekaret fyllt med eld ner mot jorden. Både jungfru Maria och arkeängeln Mikael har utformats på ett sätt som vittnar om starkt inflytande av västerländsk konst, säger doktor Danielsson. Märklig är Jesusbilden ovanför Mikael — han bär traditionellt ryska drag, sådana som vi möter honom på ikonerna. Mikaelsfanan har tillhört överste Peter Ivanovitsch Borisovs regemente och uppges vara lagad år 1690 — året

efter det fasansfulla Krimfälttåget, då den kanske var med.

Båda fanorna togs av svenskarna i en strid vid Birsan år 1703. De har invigts av den ryska kyrkan och betraktats som heliga av de ryska soldaterna. En tredje trofé som samtidigt konserverats ger en gripande bild av denna soldaternas tro. Det är ett litet standar, som tagits i strid okänt var. Som doktor Agnes Geijer visat, är själva duken ett s. k. substratorium, underlaget för, hostian och kalken under den katolska mässan. Den återger Guds lamm med segerfana och den latinska texten om lammets borttagning världens synd. På detta standar har man fäst röda kors av grovt kläde. Övre delen har med tjock tråd sytts fast vid en fanstång, en knotig gren. Allt bär vittne om trångmål och stor brådska.

Vilka var det som fäste sin kyrkas heligaste duk på den kvistiga stängen? Får man våga en gissning? Under Karl X Gustavs krig i Polen reste befolkningen en upprorsrörelse mot honom, ett motstånd som var genomglödgat av katolsk-national tro. Kanske var det ett polskt kompani, besegrat i strid och berövat sin fana, som sökte sig fram

till kyrkan och fick den av prästen invigda duken som ett nytt fälttecken och styrkekälla i kampen mot den främmande soldatesken.

Om man studerar bilderna av de trasor som fanorna bestod av före konserveringen, häpnar man över det trolleri som Riksantikvarieämbetets skickliga textilkonserveringspersonal här utfört. Mariafanans duk är urblekt, men hos den våldsamme Mikael strålar den röda färgen på samma sätt som den måste ha lyst för sitt kompani för nu 250 år sedan. De tre trofeerna är också ett vittnesbörd om den systematiska, vetenskapliga bearbetning som nämnden för Statens trofésamling utfört till glädje för konst- och krigshistorikern.

A. A. g.

★

Alf Åberg

1689